

Катишибекова Ж.Б.¹

¹ Университет "Туран" (Алматы, Казахстан)

ҚАЗІРГІ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЗЕЙІН ҚАСИЕТТЕРІ ДЕҢГЕЙІН АНЫҚТАУ

Аңдатпа

Мақалада зейін мәселесі, оның ерекшеліктері қарастырылады, зерттеуші ғалымдардың кейбір анықтамалары келтірілген. Зейіннің шоғырлану қасиетіне баса назар аударылады. Жоғары оқу орны студенттерінің зейін қасиеттері әдістемесі бойынша шоғырлану көрсеткіштері деңгейі анықталды және нәтижелері ұсынылды.

Түйін сөздер: зейін, зейін қасиеттері, зейіннің шоғырлануы, зейінді зерттеу әдістері, Пьерон-Рузер әдістемесі (ересектерге арналған нұсқасы).

Катишибекова Ж.Б.¹

¹ Университет "Туран" (Алматы, Казахстан)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ УРОВНЯ ВНИМАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье рассматривается проблема внимания, его особенности, приводятся некоторые определения ученых исследователей. Акцент делается на концентрацию внимания. По методике свойств внимания студентов вуза был определен уровень показателей концентрации и представлены результаты.

Ключевые слова: внимание, свойства внимания, концентрация внимания, методы исследования внимания, методика Пьеро-Рузера (взрослый вариант).

Katshibekova.Zh.B. ¹

¹ Turan University (Almaty, Kazakhstan)

Annotation

The article deals with the problem of attention, its features, some definitions of scientists researchers are given. The emphasis is on concentration. According to the method of attention properties of university students, the level of concentration indicators was determined and the results were presented.

Keywords: attention, attention properties, attention concentration, attention research methods, The method of Pieron-Ruzer(adult version).

Іс-әрекеттің тиімділігі оны тікелей орындайтын процестерге ғана емес, сонымен бірге психикалық процестің дамуына – зейінге де байланысты. Осы тұрғыда отандық психолог Сангилбаев О.С. зейінді тұлғаның когнитивтік үрдісі және даралық қасиеті ретінде интегративті әдіснамалық тұрғысынан зерттеп, зейін психологиясының теориясына үлес қосты[1].

Б.Г.Ананьевтің мәліметтері бойынша, адамның когнитивтік саласындағы жеке даму процесінде әртүрлі құрылымдық өзгерістер болғанына қарамастан, адамның дамуы барысында ақыл-ой іс-әрекет құрылымындағы зейін өзінің екінші позициясын берік сақтайды[2]. Л. С. Выготскийдің пікірінше, бала зейінінің тарихы-оның мінез-құлқының

ұйымдастырылуының даму тарихы [3]. С. Л. Рубинштейн ерікті зейіннің дамуы балада ерікті қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді, ал зейіннің кеңеюі баланың жалпы психикалық дамуымен тығыз байланысты деп ой қосты[4]. Осылайша, Л. С. Выготскийдің, С. Л. Рубинштейннің, П. Я. Гальпериннің, Ю. Б. Гиппенрейтердің және т.б. зерттеушілердің пайымдаулары бойынша, онтогенезде зейіннің дамуы барлық басқа психикалық функциялардың дамуына қолайлы жағдай туғызады, сондықтан зейін баланың сәтті дамуы, тәрбиесі мен білім алуының маңызды шарты болып табылады. Зейіннің даму деңгейінің жоғары болуы оқу жетістігіне оң әсер ететіні эксперименталды түрде дәлелденді. Сондықтан авторлардың көпшілігі жалпы білім алушылардың оқудағы үлгерімінің өте төмен деңгейін (25-40%), ең алдымен зейін проблемаларымен байланыстырады.

Психологиядағы зейін мәселесіне көптеген ғалымдар (Д. Бродбент, Э.Титченер, В. Вундт, Э. Рубин, А. С. Штерн, Т. Рибо, Д. Н. Узнадзе, П. Я. Галперин және басқалар) зерттеулерін арнап, оны интегративті функцияны орындайтын ерекше психикалық процесс ретінде ажыратады. Оның мәніне назар аудара отырып, ең алдымен сананың объектіге шоғырлануынан тұратындығын және шоғырлану дәрежесіне байланысты оның даму деңгейі әр түрлі болатындығын атап өтуге болады. Д. Е. Бродбенттің[5] пікірінше, зейін-бұл ақпаратты дәл кірістерден, яғни перифериядан алатын сүзгі. Ол егер адамға бір уақытта екі құлаққа да ақпарат берілсе, бірақ нұсқауларға сәйкес оны тек сол жақта қабылдау керек болса, онда оң құлаққа берілген басқа ақпарат толығымен еленбейтінін анықтады. Бұдан әрі перифериялық механизмдер физикалық сипаттамалары туралы ақпаратты таңдайтыны көрсетілді. У. Нейсер[6] бұл тетіктерді алдын-ала болжау деп атады, оларды ақпаратты салыстырмалы түрде өрескел өңдеумен байланыстырды (фоннан фигураны оқшаулау, сыртқы өрістегі кенеттен өзгерістерді бақылау). Нәтижесінде, филтreden өткен күшті ынталандырушылар саналы процесс арқылы ақпараттарды өңдеуге көшеді, ал басқалары, біріншісімен қатар, қоймаға түсіп кетеді. Сәйкесінше, зейіннің қабылдаудың таңдамалылығы немесе белгілі бір ақпарат объектілерін таңдауымен сипатталатын өзіндік ерекшелігі бар деп қорытындылай аламыз. Осыған байланысты, А.С. Штерн, «зейін қабылдаудың таңдамалылығына, фигура-фондық құбылыстың болуына негізделген»[7,1376.].

Нейропсихологияның негізін қалаушы ғалым Лурия А. Р. идеялары өз уақытында революциялық болды. Жыл сайын А. Р. Лурияның психологиялық-педагогикалық мұрасы бүкіл әлемдегі зерттеушілердің назарын және қызығушылығын арттырады. Ғалым өзінің дәрістерінде адамның сезім органдарына шексіз әсер ететін көптеген тітіркендіргіштер арасында мағыналы ақпаратты бөліп көрсетудің маңыздылығын атап өтті. Ол зейінді ылайық анықтады: «іс-әрекеттің таңдамалы бағдарламаларын іске асыру және олардың жүруін тұрақты бақылауды қолдау әдеттегідей зейін деп аталады» [8,1656.].

Б.А. Сосновский өңдеген "Психология" оқулығында айтылғандай: "зейіннің шоғырлануы сананың объектіге шоғырлану дәрежесімен сипатталады және субъектінің объектімен байланысының қарқындылығын білдіреді. Зейіннің шоғырлануы қазіргі уақытта субъектінің саналы қызметі жиналатын фокусты білдіреді"[9,1866.]. Басқаша айтқанда, зейіннің шоғырлануы адамның белгілі бір уақыт аралығында шиеленісті болу қабілетін көрсете отырып, санасын объектіге шоғырландыруға қабілетті көңіл-күйдің қарқындылығын көрсетеді. Зейіннің шоғырлануы-шектелуі қабылдау өрісі бар сигналдың қарқындылығын арттыру. Шоғырлану объектіге ұзақ уақыт бойы зейін аударуды ғана емес, сонымен қатар қазіргі уақытта субъект үшін маңызды емес барлық басқа әсерлерден алаңдаушылықты ұсынады.

Зейін дегеніміз, бұл, ең алдымен, танымдық іс-әрекет барысының динамикалық сипаттамасы: ол психикалық іс-әрекеттің белгілі бір объектімен басым байланысын білдіреді, оған ол фокустағы сияқты бағытталады. Зейін дегеніміз - белгілі бір объектіге таңдамалы көңіл бөлу және оған назар аудару, объектіге бағытталған танымдық іс-әрекеттегі тереңдік. Жеке тұлғаның қызығушылықтары мен қажеттіліктері, көзқарасы мен

бағыты әрдайым назардан тыс қалады. Олар объектіге деген көзқарастың өзгеруін тудырады. Ал объектіге деген көзқарастың өзгеруі зейінде - осы объектінің бейнесінің өзгеруінде, оның сананың берілуінде көрінеді: ол айқынырақ және терең айқын бола түседі. Осылайша, зейіннің басқа процестерде көрінетін ерекше мазмұны болмаса да, ол іс-әрекет пен кескіннің өзара байланысын нақты түрде ашады. Зейіннің өзгеруі танымдық іс-әрекет шоғырланған мазмұнның анықтығының өзгеруімен көрінеді. Зейін аударуда сананың объектімен байланысы айқын көрініс табады; саналы белсенділік неғұрлым белсенді болса, объект соғұрлым айқын болады; объект санада неғұрлым айқын болса, соғұрлым өзін-өзі тану қарқынды болады. Зейін - бұл сана мен ондағы іске асырылатын объект арасындағы осы байланыстың көрінісі. Зейін жеке адам мен объектінің санасы немесе психикалық іс-әрекеті арасындағы байланысты білдіретіндіктен, онда белгілі бір екіжақтылық та байқалады: бір жағынан зейін объектіге бағытталады, екінші жағынан объект зейін аударды.

Зейіннің генезисі өте жақсы тоникалық рефлекторлық иннервацияның дамуымен байланысты. Зейіннің дамуында тоникалық белсенділіктің дамуы маңызды рөл атқарады: ол объектіні мұқият бақылау үшін қажет Белсенді тыныштық күйіне тез өту мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Зейін белсенділікпен тығыз байланысты. Атап айтқанда, филогенетикалық дамудың алғашқы кезеңінде ол практикалық қызметке, мінез-құлыққа тікелей енеді. Зейін бірінші кезекте байқампаздық, қырағылық, іс-әрекетке дайын болу сияқты пайда болады, өйткені бұл сигналды іс-әрекет мүддесі үшін қабылдауға жұмылдыру. Сонымен қатар, осы ерте кезеңдерде назар аудару іс-әрекетке дайындалу үшін қызмет ететін тежелуді білдіреді. Адамның теориялық іс-әрекеті практикалық іс-әрекеттен бөлініп, салыстырмалы тәуелсіздікке ие болғандықтан, зейін жаңа формаларға ие болады: ол бөгде сыртқы белсенділікті тежеуде және объектіні ой елегінен өткізуге, рефлексия тақырыбына тереңдік пен жинақтылықта көрінеді. Егер іс-әрекетпен байланысты жылжымалы сыртқы объектіге бағытталған назардың көрінісі көзге көрінбейтін, объектіні мұқият қадағалап, оның артынан қозғалатын болса, онда ішкі іс-әрекетке байланысты назар аударғанда, сыртқы назар аудару қозғалыссыз, бір нүктеге бағытталған, адамның сыртқы көзқарасын байқамайды. Бірақ бұл сыртқы қозғалмайтындықтың артында да тыныштық емес, белсенділік, тек сыртқы емес, ішкі дүние жасырылады.

Зейін-бұл сыртқы тыныштықтың астындағы ішкі әрекет. Нысанға назар аудару, оған іс-әрекетті шоғырландырудың алғышарты бола отырып, сонымен бірге қандай-да бір қызметтің нәтижесі болып табылады. Затқа бағытталған кейбір әрекеттерді ойша орындау арқылы ғана сіз оған назарыңызды аударып аласыз. Зейін туралы, оның болуы немесе болмауы туралы әңгіме тек қандай-да бір қызмет түріне - практикалық немесе теориялық тұрғыдан қолданылуы мүмкін. Адам өзінің ойының бағыты оның қызметінің бағытымен реттелгенде, және осылайша екі бағыт сәйкес келетін кезде зейінді болады.

Зейін деңгейін анықтауды психодиагностикалық құралдарды қолдану арқылы әртүрлі жолдармен анықтауға болады. Біз Туран университетінің студенттеріне зейіннің шоғырлану деңгейін анықтауға бағытталған зерттеуге назар аударамыз. Зерттеуге Туран университетінің студенттері: "Психология" және "Қаржы" мамандықтары бойынша 80 адам, әр топта 40 адам қатысты.

Студенттерден зейін деңгейін анықтауға бағытталған Пьерон-Рузер әдістемесі (ересектерге арналған нқсқасы) жүргізілді. Тапсырманы орындау үшін бір минут беріледі, содан кейін зерттеуші нәтижелерді өңдейді, соның негізінде шоғырлану деңгейі анықталады. Өз кезегінде зейіннің шоғырлану деңгейі тапсырма барысында жіберілген қателіктерді ескере отырып, әр фигурадағы белгілер санымен анықталады, нәтижесінде ранг беріледі. Оның үстіне ранг неғұрлым төмен болса, шоғырлану деңгейі соғұрлым жоғары болады.

Біздің зерттеуіміздің нәтижелері бойынша зейін шоғырлануының өте жоғары деңгейін қаржы мамандығы студенттерінің 26% және психология мамандығы

студенттерінің 28%-ы көрсетсе, жоғары деңгейді - 27%-ын қаржы мамандығы және 30 % психология мамандығы студенттері көрсетті. Екі деңгейді біріктірген кезде психология мамандығында оқитын студенттердің 58% – ы және қаржы мамандығы студенттерінің тек 53 % - ы ғана өз назарын объектілерге шоғырландыруға қабілетті, демек, өз санасын белгілі бір уақыт аралығында, бәрінен алшақтатып шоғырландыруға болады деп қорытынды жасауға болады. Екінші жағынан, зейін шоғырлануының төменгі деңгейлері тұрғысынан алғанда, психолог студенттерінің 42% - ы және қаржы студенттерінің 47% - ы төмен деңгейге ие болды. Осылайша, зерттеу нәтижелері психология саласында білім алатын студенттердің (58%) және қаржы мамандығының 47% студенттерінің зейінінің төмен шоғырлануын анықтайды. Бұл, студенттердің болашақ кәсіби қызметтері үшін объектілерге жоғары деңгейде назар аударуды қажет етеді, өкінішке орай, олар оны иеленбейді, бұл олардың болашақ кәсібіне әсер етуі мүмкін.

Жалпы алғанда, алынған мәліметтер зерттелуші екі мамандық өкілдерінің де төмен нәтижелері әлі де кәсіби қызметте жұмыс істей алмайтын студенттердің жеке ерекшеліктерімен байланысты деп болжайды, бірақ уақыт өте келе жұмыс ортасында дағдыларды игеру арқылы зейін шоғырлану деңгейін өзгертуге болады. Жоғарыда айтылғандарға қосымша айтар болсақ, психолог үшін де, қаржыгер үшін де адамдардың іс-әрекеті бойынша болашақта шоғырланудың жоғары деңгейіне ие болу өте маңызды – ол неғұрлым жақсы дамыған болса, олардың жұмысы соғұрлым тиімді болатынына ерекше назар аударған жөн. Зерттеудің соңында студенттерге болашақ маман ретінде белгілі бір жаттығуларды үнемі орындау түрінде зейіннің шоғырлану деңгейін дамыту бойынша бірқатар ұсыныстар берілді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Sangilbaev. O. S. *Zeiin qasietterin damytudyn teoriyalyq-ädisnamalyq negizderi: psihologiya ğylymdarynyn kandidaty ğylymi дәреjesin alu үшін дайындалған dissertasiyanyn avtoreferaty* / Sangilbaev O. S. - Almaty, 2008. - 48 b.
2. Ananov B. G. *Chelovek kak predmet poznaniya*. SPb.:Piter.2001. 288 s.
3. Vygotskii L. S. *Pedagogicheskaya psihologiya* / Pod red. V. V. Davydova. M.: AST Astrel Hranitel, 2008. 671 s.
4. Rubinštein S.L. *Osnovy obei psihologii*, 2-e izd. – SPb.: Piter, 2002. – 720 s. – (Seriya «Mastera psihologii»).
5. Brodbent, D. *Vnimanie i vospriyatie rechi*– Moskva // *Psihologiya vnimaniya : hrestomatia / red. .B. Gippenreiter, V.Я. Romanov. – İzdanie 2-e, pererabotannoe i dopolnennoe. – Moskva : AST : Astrel, 2008. – S. 406-415.*
6. Neisser, U. (1976) *Cognition and Reality: Principles and Implications of Cognitive Psychology*. WH Freeman
7. Lurii A.R. *Leksii po obei psihologii* / A.R. Lurii. – SPb.: Piter, 2012. – 320 s.
8. Štern A.S. *Vvedenie v psihologii: Kurs leksii* / A.S. Štern; pod red. L.V. Saharnogo, T.İ. Erofeevoi, E.V. Glazanovoi. – M.: Flinta: Moskovskii psihologo-sosialnyi institut, 2003. – 312 s.
9. Sosnovskii B.A. *Obaya psihologiya: uchebnik dlia akademicheskogo bakalavriata* /B.A.Sosnovskii, O.N.Molchanova, E.D.Telegina; pod red.B.A.Sosnovskogo.- 3-e izd.pererab.i dop.-M., rait, 2019.